

Д.В. Миценко,  
начальник відділення навчальної лабораторії  
(Житомирський військовий інститут радіоелектроніки)

## ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ДО ВІЙСЬКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*У статті проаналізовано досвід залучення курсантів військового інституту до військово-патріотичного виховання старшокласників. Визначено місце педагогічної практики як одного з необхідних елементів процесу формування педагогічних умінь у майбутніх офіцерів.*

Кардинальні зміни та трансформації, що відбуваються сьогодні у нашому суспільстві, надають особливої актуальності проблемам, пов'язаним з вихованням молоді. Поряд з іншими напрямками потребує більш пильної уваги проблема вдосконалення військово-патріотичного виховання майбутніх захисників Батьківщини.

Аналіз військової історії дозволяє стверджувати, що міць армії залежить не тільки і не стільки від її чисельності, структури, рівня оснащення сучасним озброєнням та військовою технікою. Значною мірою якість війська детермінована впливом таких чинників, як рівень професіоналізму військовослужбовців, патріотизм, державна ідеологія військової служби, місце та роль армії у державі та суспільстві. Навіть в епоху високотехнологічних війн актуальним залишається вислів Наполеона Бонапарта, що оцінював співвідношення значущості фактору фізичної сили до морального фактору як 1:3. Погоджуючись з ним, відомий англійський військовий психолог Норман Коупленд стверджує: "Коли війна приймає затяжний характер, результат її вирішує моральна, а не фізична сила"[1: 10].

Унікальність військової діяльності полягає у тому, що функція захисту свого народу стоїть навіть вище за функцію власної безпеки. На це спроможна тільки зріла особистість, патріот, що реалізує себе у служінні Батьківщині. Тому головною метою військового виховання є формування у військовослужбовців готовності виконати свій обов'язок захисника рідної країни. Виконання цього завдання значно ускладнюється тим, що сьогодні спостерігається явний регрес у справі виховання молоді. Це зумовлено руйнацією радянської системи виховання та відсутністю на сучасному етапі її (як мінімум) адекватної заміни.

За радянських часів виховання майбутніх воїнів носило загалом тоталітарно-агресивний характер, не враховувались національні особливості народів, завдання всебічного розвитку особистості фактично було другорядним на тлі головної мети – підготовки виконавця військово-професійних функцій. Тому сьогодні результатом процесу виховання майбутніх воїнів є формування стійких патріотичних почуттів, позитивної мотивації допризовної підготовки, шанобливого ставлення до армії, а головне поєднання гармонійного розвитку особистості із підготовкою до військової служби. Як зазначає Г.Д. Темко, найвагомішими факторами, що впливають на формування мотивації військової служби у майбутніх воїнів, є: усвідомлення високої соціальної значущості військової діяльності; умови організації служби; рівень стимулювання військової служби з боку суспільства й держави; рівень підготовленості до військової служби. Науковець робить слушний висновок: що більше інформований юнак про умови військової служби, чим повніше сформовано в нього практичні вміння, необхідні для майбутньої служби, то з більшим бажанням він іде до армії, бо впевнений в успішності служби у війську. Правильним, на наш погляд, є і заклик науковця до військових структур активніше включатись у процес військово-патріотичного виховання, популяризацію української армії та військових знань[2].

Цікавий досвід роботи у цьому напрямі накопичено у Житомирському військовому інституті радіоелектроніки імені С.П. Корольова. Курсанти військового інституту приймають активну участь у заходах, спрямованих на військово-патріотичне виховання школярів. Під час таких занять курсанти розповідають учням про історію, бойовий шлях та традиції нашого ВВНЗ, напрями підготовки фахівців та умови вступу, особливості навчання та повсякденної діяльності, беруть безпосередню участь у заняттях з допризовної підготовки. Важливо, що у процесі підготовки до подібних заходів курсанти складають плани-конспекти майбутніх занять, готують технічні засоби навчання. Проводиться оцінювання та аналіз якості проведення занять зі старшокласниками. Як показує практика, особистий приклад курсантів, їх впевнені дії під час занять, стройовий вишкіл та підтягнутість, навіть яскраві емблеми та значки на уніформі справляють неабияке враження на учнів, що є майже їх однолітками. Таким чином, військово-патріотичні заходи мають подвійне навантаження: з одного боку, вони є етапом підготовки допризовників до військової служби, з іншого – залучення курсантів до цих занять є одним із елементів підготовки майбутніх офіцерів-радіоінженерів до військово-педагогічної діяльності.

Незважаючи на велику кількість та важливість інших завдань, що стоять перед офіцером, одним із найголовніших компонентів його діяльності є навчання та виховання особового складу. Офіцер планує, організовує, контролює та оцінює навчально-практичну діяльність, безпосередньо виховує і навчає підлеглих, готує воїнів та військові колективи до успішних дій у бойових умовах, до виконання завдань бойового чергування в мирний час.

Аналіз діяльності офіцера, – фахівця в галузі радіоелектроніки – свідчить, що головними завданнями для цієї категорії офіцерського складу є як безпосередня робота на радіотехнічній апаратурі, так і керування військовим колективом, навчання та виховання підлеглих. Визначальну роль у забезпеченні боєздатності

відіграє військово-професійна підготовка особового складу, що безпосередньо обслуговує та експлуатує бойову техніку, злагодженість та навченість бойових розрахунків. Тому одним із завдань, що стоять перед вищим військовим навчальним закладом радіотехнічного профілю, є підготовка курсанта до ефективного виконання функцій педагога та керівника у майбутній професійній діяльності. Досягненню цієї мети повинна сприяти програма формування педагогічних умінь майбутніх офіцерів-радіоінженерів.

На основі аналізу досліджень проблеми вмінь, педагогічних умінь, розробок у галузі військової педагогіки нами було уточнено сутність терміна "педагогічні вміння" відповідно до специфіки діяльності військового радіоінженера. Ми розуміємо педагогічні вміння офіцера-радіоінженера як *цілеспрямовано здобуту офіцером здатність до продуктивної військово-педагогічної діяльності, що базується на знаннях, навичках та досвіді*.

Основою формування та складовою вміння є знання. Багато науковців погоджується з формулюванням що "уміння – це знання в дії", проте не менш слушною є думка, що "знати ще не означає уміти". На думку В.А. Крутецького, не усі вміння утворені на основі знань. Науковець констатує, що такі рухові вміння, як уміння говорити, плавати, ходити тощо, набуваються шляхом вправ та тренувань, без опори на знання. Вчений наводить приклад: коли дитина вчиться ходити або говорити вона, здебільшого, не отримує попередніх знань про те, як це потрібно робити. Дитина набуває відповідного вміння у процесі виконання вправ, наслідуючи дорослих [3: 65]. Проте наведений виняток, на нашу думку, є підтвердженням постулату про знання як фундамент формування вміння. Як слушно вказує М.Д. Левітов, навіть у випадку, коли вміння набувається шляхом сліпого наслідування, йому передують знання, отримані шляхом спостереження за зразком. Крім того, такі вміння звичайно бувають недостатньо свідомими та кваліфікованими. Учений доходить висновку, що "без знань неможливе жодне, більш-менш кваліфіковане вміння" [4: 141]. Такий погляд, що є домінуючим серед сучасних психологів та педагогів, має велике значення. Цей факт зумовлює набуття знань як фундаменту та обов'язкового компонента побудови будь-якої системи спрямованої на формування вмінь. Знання як компонент уміння містять у собі: знання, що стосуються об'єктів дій (знання основ дій), які власне і є знаннями у традиційному розумінні (поняття, закони, теорії), та знання про обставини та способи дій. Таким чином, для того, щоб слугувати основою формування вмінь, знання повинні мати прикладний характер і бути максимально наближеними до їх практичного застосування. А одним із результатів процесу набуття умінь є формування суб'єктивної готовності до практичної реалізації знань.

На жаль, такі вимоги не завжди задовольняються у процесі навчання майбутніх військових радіоінженерів. Так, сьогодні предмети психолого-педагогічного циклу вивчаються лише на четвертому-п'ятому курсах військового інституту. Хоча підготовка майбутніх офіцерів до військово-педагогічної діяльності починається значно раніше. Великий вплив на формування педагогічних вмінь курсантів здійснюють такі фактори, як: виконання обов'язків молодших командирів, проведення занять у формі методичної практики, несення служби у складі добового наряду на відповідних посадах, проведення занять з військовослужбовцями строкової служби, першкурсниками та допризовниками. Під час цих заходів курсанти отримують первинний педагогічний досвід, виявляють прогалини у власній підготовці як педагога та вихователя, формують мотивацію щодо її покращення. Проте неозброєність курсантів психолого-педагогічними знаннями на початку цього процесу призводить до домінування методу спроб і помилок та емпіричного підходу, що істотно знижує ефективність процесу закладення підвалин педагогічної майстерності майбутніх офіцерів. Тому початковим елементом програми формування педагогічних вмінь є спецкурс "Основи педагогічної діяльності військового радіоінженера". Розробляючи програму спецкурсу, ми прагнули врахувати багатий досвід, що було накопичено вітчизняними педагогами у дослідженні проблеми професійної педагогічної підготовки майбутніх вчителів, результати наукового пошуку ряду військових педагогів та адаптувати його до особливостей підготовки майбутніх військових радіоінженерів. Програма спецкурсу містить матеріал про сучасні активні методи навчання, особливості їх застосування в процесі оволодіння складною радіоелектронною технікою та озброєнням, структуру педагогічної майстерності та елементи педагогічної техніки військового педагога, методики навчання окремим предметам військово-професійної підготовки, способи мотивації різних категорій військовослужбовців, передовий досвід військових педагогів. Проте головним завданням є не тільки засвоєння певної сукупності знань, а формування на їх основі власного стилю, своєрідного педагогічного почерку, розвиток педагогічного мислення. З цією метою у спецкурсі застосовуються такі методи навчання, як мікрОВикладання, аналіз та розв'язання педагогічних задач, пов'язаних з майбутньою військово-професійною діяльністю, обговорення у малих групах, ділові ігри, створення проблемних ситуацій.

Уключення курсанта у педагогічну діяльність, що відбувається під час проведення різних форм педагогічної практики, є обов'язковою, але недостатньою умовою для досягнення мети військово-педагогічної підготовки. Як відомо, у світі існує багато людей з поганим почерком. Пишуть вони все життя, і, хоча не можуть покаржитись на недостатність практики, їх почерк від цього не покращується. Цей приклад В.А. Крутецький використовує для висування вимог до тренувальних управ у певній діяльності, але, на нашу думку, не менш влучним є цей приклад у нашому випадку. Педагогічна практика повинна бути відповідним чином організована. Той, хто навчається, повинен чітко усвідомлювати, яких саме результатів він повинен досягнути у процесі командирської та педагогічної практики, знати її проміжні завдання, бути мотивованим щодо досягнення її мети. Важливу роль відіграє також контроль та оперативне керівництво педагогічною практикою, аналіз досягнень та недоліків, що були виявлені під час її проведення.

З метою оптимізації процесу набуття майбутніми офіцерами педагогічного досвіду ми пропонуємо рейтингову форму оцінювання всіх видів командирської та педагогічної практики курсантів. Рейтингове місце

розраховується за допомогою кваліметричного методу та залежить від оцінки певного елемента педагогічної практики з урахуванням його коефіцієнта вагомості. Оцінювання проводиться за допомогою спеціально розроблених бланків оцінки, які заповнюються, в залежності від виду практики, викладачами, командирами курсантських підрозділів та однокласниками курсантів. Курсантам пропонується також і самостійно оцінювати власні дії за тією ж методикою.

Оцінювання у будь-якому виді людської діяльності є фактором, що безпосередньо впливає на її ефективність. Існуючу систему оцінювання ми навряд чи можемо назвати задовільною, а відомий грузинський педагог-новатор Шалва Амонашвілі навіть назвав її "костуром для кульгавої педагогіки"[5: 23]. Його думку тою чи іншою мірою поділяє чимало науковців, що стало причиною активних досліджень у сфері педагогічної діагностики. Ми пропонуємо перенести акцент в оцінюванні педагогічної діяльності курсантів з традиційного на самооцінку та колективне оцінювання. За таким підходом воїн стає активним учасником навчально-виховного процесу, дійсним, а не декларативним суб'єктом навчання. На думку В.В. Ягупова, самооцінка формує мотивацію навчально-пізнавальної та військово-професійної діяльності, сприяє гуманізації та демократизації військово-дидактичного процесу, перетворює процес навчання на співробітництво між військовим педагогом та воїном, сприяє розвитку особистості військовослужбовця, є джерелом і спонукальною силою особистісно орієнтовного навчання [6: 286].

У рейтингу ми враховуємо результати методичної практики курсантів, проведення занять з курсантами молодших курсів, військовослужбовцями батальйону забезпечення, військових частин гарнізону, допризовною молоддю, виконання обов'язків на керівних посадах у складі варті та добового наряду, результати стажування у військах та на посадах молодших командирів курсантських груп.

Таким чином, участь курсантів у військово-патріотичному вихованні старшокласників займає своє місце у системі заходів, спрямованих на вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів. Крім того, школярі мають можливість ознайомитись зі специфікою військової служби, набуті первинних військово-професійних умінь. На нашу думку, в сучасних умовах, коли українська армія переходить до контрактного способу комплектування, роль подібної роботи стає дедалі важливішою. Основу сержантського та солдатського складу Збройних Сил України складатимуть люди, що свідомо обрали професію військового. Крім того, сьогодні майже всі військовослужбовці за контрактом (крім жінок-військовослужбовців) є колишніми солдатами строкової служби. Рішення про обрання професії військового здійснювалось під впливом інформації та вражень, що були отримані під час власної строкової служби. Але у недалекому майбутньому, як це передбачає зокрема "Державна програма переходу Збройних Сил України до комплектування військовослужбовцями, які проходять службу за контрактом", джерелом поповнення рядів професійних військових стане виключно цивільна молодь. Тому для військових частин та установ робота в галузі військово-патріотичного виховання молоді та пропаганди військової служби стає одним із найважливіших завдань, внеском у власне майбутнє.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Коупленд Н. Психология и солдат / Перевод с английского А.Т. Сапронова и В.М. Катериничева. – 2-е изд. – М.: Воениздат, 1991. – 96 с.
2. Темко Г.Д. Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз). – К.: Варта, 1997. – 288 с.
3. Крутецкий В.А. Психология: Учебник для учащихся пед. уч-щ. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1986. – 336с.
4. Левитов Н.Д. Детская и педагогическая психология: Учебн. пособие для пед. инст. – М: Уч. пед. гиз., 1958. – 321 с.
5. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогического сотрудничества: Кн. для учителя. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
6. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання. – К: Тандем, 2000. – 380 с.

Матеріал надійшов до редакції 8.09.2005 р.

### ***Мыценко Д.В. Педагогическая практика как средство подготовки курсантов к военно-педагогической деятельности.***

*Анализируется опыт привлечения курсантов военного института к военно-патриотическому воспитанию старшекласников. Определяется место педагогической практики как одного из необходимых элементов процесса формирования педагогических умений у будущих офицеров.*

### ***Mytsenko D.V. Teaching Practice as a Way of Training Cadet's to Military-pedagogical Activity.***

*The article analyses the experience of involving cadets of the military institute to military and patriotic education of senior students. Defined also is the role of teaching practice as a key aspect of shaping teaching skills of prospective active service officers.*